

סיפור מהחיים של ישראל זינמן שריד השואה "לחיות בצל השואה" תיעוד דברים בערב "זיכרון בסלון",
בפגישה עם צוות העובדים והנהלה בחברת ההייטק "מאנדיי" בת"א.

במלאת 81 שנים לשואה ולגבורה 17 לאפריל 2023

מחובתי להקדים ולומר מילים מעטות על הרקע שלי. שמי ישראל זימן תושב חיפה, נולדתי בשנת 1925 בעיירה יהודית בשמה: "מז'יריץ' גדול", שוכנת במערב אוקראינה, פלך ווהלין, דאז השתייך למדינת פולין עד ספטמבר 1939, בהמשך סופח לברית המועצות לשעבר תקופה של שנתיים. לאחר פרוץ המלחמה של כיבוש הנאצי ביולי 1941, פלך ווהלין והעיירה מז'יריץ' בתוכה נכבשה ונשלטה בידי שלטון הרשע הגרמני הפאשיסטי. על גורלה של יהדות מזרח אירופה. בתקופה של חילופי שלטון בשנות ארבעים במאה ה-20, בו שוכנת עיירתי מז'יריץ' שהייתה ואיננה עוד!

אני כותב ומספר על תחייתה וחורבנה. אנסה לשוות לדברי ספור חי, כפי שהוא היה קיים ושריר לפני תקופת השואה, לפני 81 שנים. כשעיירתי שקקה חיים. בתיה ורחובותיה מלאו יהודים כשרים, לומדי תורה, עסקני ציבור – ציוניים, נוער עברי, עליז וחלוצי. הדמויות מהעיירה היהודית אינן סמל בלבד. טוביה החולב, מוטל בן פייסי החזן, שואב המים עם האסל והדליים. יידל עם הכינור או הרבי אלימלך. אלה הם לא תמונות. אלה הם בני המשפחה, קרובים של ממש, דברנו בלשונם, אכלנו מאכליהם, קראנו בספריהם ושרנו את שיריהם. זהו סיפור חיים של מאות אלפי יהודים, שחיו במאות העיירות הפזורות בכל קצווי מזרח אירופה. לעיירה היה אורח – חיים משלה במשך דורות בשנים וזו גם דמותה של עיירתי "מז'יריץ' גדול".

היתה ידועה בעולם היהודי כמקום מושבו של "המגיד הגדול רבי דוב – בער", שירש את ההנהגה של "הבעל שם טוב" מייסד החסידות. המילה גדול אוספה לכבוד המגיד "מז'יריץ' גדול".

בה גדלתי וחונכתי בבית הורי **יהושע וברכה זימן**. היינו **חמישה ילדים**. שתי אחיות **דבורה וזיסל** בוגרות ממני, **ושני אחים תאומים יעקב ופסח צעירים ממני**. אבינו התפרנס בכבוד מחנות קמח והיה שותף לתחנת קמח ברחוב אוהוף במז'יריץ'. שם מוקם ביתנו. שעומד על תלו בשממנו עד עצם היום הזה. משחר ילדותי אהבתי את העיירה, מגבולותיה לא יצאתי עד פרוץ המלחמה של הכיבוש הנאצי ביולי 1941. ברחובותיה וסמטותיה שוטטתי, בנחליה שקשקתי, בביצותיה רבצתי, בגיא, בשדותיה, בגניה ביליתי עם בני כיתתי וקבוצתי את שנות הילדות והנעורים. בשנת 1928 התחלתי את צעדי הראשונים בגן הילדים העברי הראשון בעיירה, בניהולן של הגנות בלומה רויטלמן ומניה זילברשטיין. ובמשך הזמן למדתי אצל הרבי שניאור המלמד. הלמודים התנהלו בקרבת מקום של העיזים שהיו שייכים לרבי. מהחדר של המלמד עברתי לישיבה מתקדמת שנפתחה במז'יריץ'. "אור – תורה" שמה. שנת לימוד בישיבה היה עבורי פרוזדור לבית ספר "תרבות", בביתו של שאול שטיינדל סמוך לנחל. בין כותלי בית הספר "תרבות" ספגתי בינה ודעת, לשון עברית, חינוך לאומי ואהבת העם והמולדת. במקביל השתייכתי לתנועה הציונית חלוצית, לקן של "השומר הצעיר", שבמסגרתה הכרתי את מרחבי החיים, התמסרות חבר לרעהו, וכבוד אדם באשר הוא אדם, לכבד את הזולת. גדלנו ועלינו משכבה לשכבה. קבוצתנו כונתה "בן – מדבר" הסיסמה הייתה "נעשה ונשמע". את האספות והמשחקים קיימנו בגיא של זלמן שטרנשיס, מתחת לצל של עצי דובדבנים. עז נפשי לספר על הפעולות הלאומיות כגון: "קרן קיימת לישראל", קרן היסוד, על מפעלי הצדקה לעניים. חסכנו ותרמנו כל פרוטה בקופסה הכחולה, לגאול את אדמת הגליל, לייבש את הביצות בעמק יזרעאל. כן – אנחנו במז'יריץ' היינו חלוצים. כל מאורע בישראל היה בלבנו. את עליית קיבוץ חניתה על הקרקע חגגנו, את "חומה ומגדל" בקבוץ תל – עמל עודדנו, כל קבוצה בקן השומר הצעיר נקראה בשם הנקודות שנוסדו. בכל חג היינו מעורים ופעילים. בפורים התחפשנו והבאנו את השירה העברית לכל בית ישראל. התחייה הלאומית הגיעה לשיאה בתהלוכה של "לג בעומר". מאות בני נוער מכל התנועות, כולם כעדה אחת מלוכדת צעדו בתהלוכה חגיגית ברחובות מז'יריץ' והתקבצו בעמק מול ארמון הפריץ סטצקי. שם הוזלקה השלהבת וחושלה השרשרת. התקווה פעמה בלבנו – להיבנות ולבנות בארצנו. למרות שהחיים בעיירה היו אפורים כל ימות השנה בעיקר דאגה לפרנסה. תושביה הצליחו להאציל מכוחם ולפארם, כדי לתת טעם וחוץ לקיומם. מזמן לזמן זכתה העיירה לביקור של רבי חשוב מטריסק ומקארווי – שמות של בתי כנסת במז'יריץ', בהם את השבתות וחגים ביליתי לצידו של **אבי יהושע וסבי יוסף זימן**. חיבתי לבואו של דוד המלמד, האיש הענקי, האגדי בעיני, כל אנשי העיר מקטן עד גדול הכירו את מידותיו הטובות. יום שישי לפני כניסת השבת, הלך לו דוד המלמד לבוש בגדי שבת בין החנויות ומכריז: "שבת". זמן לבית הכנסת "פארמכט" לסגור! אני עומד עם המפתחות שסבי יוסף נותן בידי וממהר לסגור את המנעולים של חנות הקמח שלנו ברחוב הראשי של מז'יריץ'. בבוא השבת דוד המלמד היה עובר בכל בתי הכנסת ומודיע על החדשות של

השבוע – מטעם השלטונות המקומיים, העירייה, המשטרה, סיפורי קודש וחולין, מי נולד, מי נפטר, מי מתחתן, מי מוכר. "לעצטע נייס", ידיעות אחרונות. ואני שומע וסקרן לדעת עוד יותר. הולך אחריו לבית המדרש הסמוך ומשם רץ לבית **סבי חיים צבי עפעל** – צועק: שבת שלום! "לעצטע נייס" וכמובן מספר את החדשות. אני רוצה לספר על עוד דמות מיוחדת במינה ושמו: מוניש גופברג, מעשיו בצחוק, קונדסי שעורר מהומות בעיירה. מוניש בעל חנות סיגריות וטבק ריחני, פיתה צעירים להיכנס לחנותו וכיבד אותם להריח טבק ריחני ואז דחף את אפו וראשו לקופסה הגדולה של הטבק, המסכן התעטש ולא ידע את נפשו איך להימלט מהחנות. לאחר שגם אני נפלתי ברשתו, סיפרתי לסבי שנזף בו. מעשיו שונים ומשונים. ביום היריד שהיה ביום חמישי במז'יריץ', הסתובב בשוק בין העגלות של הגויים וחיפש קורבן. ישבה לה אישה כפרית בעגלה וסוס של גוי רתום לה, עטופה בפרווה חורפית רחבה, מוכרת פטריות יבשות. מוניש מתקרב בשקט, מנצל את הרגע שהיא עסוקה במכירה. מושך את קצוות הפרווה לשוליים של העגלה ותוקע מסמרים בהם, ואם לא די במסמרים ונעצים, הוא קושר קצה אחד של הפרווה לגלגל של עגלה ונמלט לחנותו, בלי להשאיר עקבות. תארו לכם את הבהלה, הצעקות והקללות של הגויה המסכנה. הקונדסניק ממז'יריץ' לא הסתפק רק במעשה אחד. באותו היום קנה שקי תבן הקל במשקלו וארוך במידותיו אצל גוי אחד מאחד הכפרים של מז'יריץ'. 26 כפרים במספר השתייכו מנהלית למז'יריץ'. מוניש בחר עגלה מלאה עם שקי תבן והוביל את הגוי לבית המרחץ ואומר לו לרוקן את התבן לתוך הבור של המקווה. התבן צף למעלה, למעלה. הגוי צועק אין מקום יותר! אז מוניש בחוכמתו אומר לו לעלות למעלה במגפיו ולהדק את התבן, כי שילם לו עבור כל השקים. הגוי המסכן עשה כדבריו ואז טבע במי המקווה הקרים. מה עשה מוניש, צעק: גואלד! יידן ראטעוועט! יהודים הצילו! גוי נפל במקווה והוא עצמו ברח.

זו הייתה מז'יריץ' של פעם, אבל היא איננה כבר!

היא נכחדה כליל, אנשיה, היהודים היקרים, בתיה, ורחובותיה. על כל אלה עיני בוכיה.

כדברי הנביא ירמיהו: מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה ואבכה יומם ולילה את חללי בת – עמי. אך אין בנו כוח לבכות ולספוד על כל עם ישראל הישרים והתמימים, זקנים ונערים, אבות ואמאות, עוללים ויונקים. קהילות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם ובתוכם 3000 בני הקהילה המפוארת והמהוללת מז'יריץ' גדול.

הגורל הותיר אותי בין קומץ קטן של בני עיירתי להימלט מהתופת הנאצית ולהיות מקור עדות לתעד ולו במקצת את האירועים ההיסטוריים, טראגיים של העם היהודי תחת שלטון אכזרי נאצי.

עברנו כל יום זיכרון נוסף, יש לו משמעות היסטורית. כי השואה הייתה חורבן הגולה היהודית חסרת מגן שנתרחשה באירופה, באמצע המאה העשרים. בפעם הראשונה בהיסטוריה גזרו מוות על היהודים לא על אמונתו, אלא על גזעו, על היותו יהודי. השואה עקרה מתוך העם היהודי מרכזים של השראה ויצירה, מוקד תקוות של האומה, שהיה לעם ישראל באלף שנות גולה. לפיכך מוטלת עלינו החובה לספר ולהזכיר ללא לאות את הטרגדיה הנוראית שקרתה לעם היהודי. חובה עלינו לזכור ולהזכיר בלי הרף את שברנו הגדול, כי הרביזיוניזם ההיסטורי הפושט בין אומות העולם, מעיז פנים בהכחשת השואה, או בהמעטת דמותה המפלצתית.

הגורל העניק למעט שורדים את הזכות והיכולת לפרוע חוב להיסטוריה במסירת עדות ותיעוד נתיב הייסורים של החיים לשרוד את השואה. למרות שחלפו כבר 81 שנים, הכל טרי עדיין בזיכרוני, הכל נדמה לי שקרה רק אתמול ולעולם לא יתיישן ולא יישכח.

ב 2 ליולי 1941 בשעה 8:00 בבוקר, שבת דאז, הופיעו בעיירה רוכבי אופנעים גרמנים, שלמראהם קפא דמם של היהודים מפחד. כדי לפייסם ואולי יותר כדי לחזק ולאמץ את לב עצמם, הוחלט לקבל את פניהם בלחם ומלח. למטרה זו נבחרו חמשה יהודים מכובדים: הרב, השוחטים. הגרמנים קבלו את הלחם והמלח, אך בו במקום קיצצו את זקניהם של אנשי המשלחת. אלה התהלכו שבועות מבוויישים, כשפניהם עטופים במטפחות. לא עבר זמן מועט והעיירה נתמלאה עם חיילים גרמנים רכובים על אופנעים וכלי רכב אחרים. ביחד עם הגרמנים, כאילו לפי הוראה הגיעו לעיירה המוני גויים מכפרי הסביבה ושקים בידיהם לשלול ולבוז בז. מיד פרצו את החנויות של היהודים ושל הקואופרטיבים הסובייטיים. מילאו את השקים סחורות ומצרכי מזון שהיו במקום. מובן שהיהודים ההמומים לא חשבו להתנגד, אלא סגרו את עצמם בתוך הבתים, שרויים באימה ורואים דרך

החרכים, כיצד הגויים סוחבים על גביהם את שללם. ביזה זו השתוללה ימים אחדים. העיירה הייתה שרויה במצב של העדר שלטון. אנחנו ציפינו ליום שבו יתייצב בעיר שלטון כל שהוא שישים קץ להפקרות.

שבועיים לאחר הכיבוש מינו הגרמנים מועצה עירונית שהייתה מורכבת מנכבדי האוקראינים ובראשה אחד בשם: אנדרי בילואושקה מהכפר חריטשה, שמונה גם למפקד המשטרה האוקראינית. פעולתה הראשונה הייתה סימון הבתים, בהם התגררו יהודים – במגן דוד כחול.

באחד הימים האלה נצטוותה כל האוכלוסיה היהודית, החל מגיל 12 להתאסף בכיכר מול ביה"ס העממי "שקולה פובשכנה". בתקיפת לב מפחד מילאו היהודים אחרי הפקודה.

ולשעה הקבועה בבוקר, התאספו כולם וחיכו לגורלם הבלתי נודע. לפקודת של המפקד אנדרי בילואושקה סידרו השוטרים האוקראינים את כל היהודים בשורות, ובמצב זה החזיקו אותם בשמש הלוהטת. הרגליים כאבו ואסור היה לזוז מהמקום, אסור היה לשבת ואסור היה לדבר. הסתכלנו איש בעיני רעהו חסרי אונים. כעבור מספר שעות של חרדה, הופיעו ראש המשטרה האוקראינים ועוזריו, ולצידם כמה ממפקדי הצבא הגרמני. כולם התיישבו ליד שולחן שהובא למקום, ואחד הגרמנים קם ואמר: לא יאונה לכם כל רע בתנאי שתתנהגו כראוי, שנמלא את כל הפקודות ונעבוד בנאמנות. הוא אוסיף שעל כל אחד להירשם מיד ולמסור את שמו, משפחתו וכתובתו. לענוד סרט עם מגן דוד על השרוול בזרוע השמאלית. את דבריו סיים בפקודה: עליכם לבחור מיד במקום עומדכם – "יודן-ראט" כלומר: (מועצה יהודית) לשאת באחריות כלפי השלטונות, שהפקודות תמלאנה בדיוקנות.

הדברים שנשמעו לא נעמו לאוזניים, אבל הפיגו במקצת את החשש מפני הגרוע ביותר ומשיצאו בשלום מפקודות אלה נשמו לרווחה ובחרו ביודן-ראט ובראשה את אברהם שוועץ ששלט בשפה הגרמנית ובארמון כסגנו. חברים נוספים ביודן-ראט נבחרו: ישעיהו רובינשטיין, ידל ווינר והמורה ניסים, אליהם נבחרו מספר שוטרים יהודים. אינך קרמר, בוזיה שרייבמן ועוד שניים שאת שמם איני זוכר. לשוטרים היהודים כינוהו: "יודן-פוליצ", חבשו כובע שחור עגול עם מגן מוגבה בשוליים צהובים ברוחב 5 ס"מ ועל השרוול ענדו סרט צהוב ברוחב 10 ס"מ כתוב עליו בשחור יודן-פוליצ בגרמנית. למחרת התבשרנו שהודבקו על קירות הבתים "צוים" ובהם נאמר: על היהודים להביא למגרש שליד הכנסיה הפולנית את כל בהמות הבית, את העגלות, רתמות הסוסים, אופניים, מקלטי רדיו, כלים נייחים. למסור מיד למשרד המפקד הגרמני הנמצא בדירתו של משה זילברשטיין ברחוב הראשי את: הזהב, כסף וכל דברי ערך, במודעות הוזהרו היהודים, כי מי שלא יביא את הדברים הנקובים במודעה וינסה להסתירם, יוצא להורג. איום זה פעל. תוך שעה קלה ניצבו יהודי מז'יריץ' בתור ארוך ליד המפקדה ובידיהם כל דברי ערך. בין העומדים בתור היו גם שמשי בתי הכנסת, שהביאו שקים כבדים עמוסי פמוטים, כתרים של ספרי תורה ותשמישי קדושה אחרים. כעבור יומיים שוב הופיעו מודעות, בהן נצטוו היהודים לגשת ליודן-ראט (מועצת היהודים) ולקבל שם טלאים צהובים לכל בני המשפחה. שני טלאים לכל איש ואישה. את הטלאים בגודל 10 ס"מ קוטרם תפרו על הבגדים, אחד מלפנים ואחד מאחור, במקום הסרט עם המגן דוד שענדו על השרוול. בעד הטלאים היה צריך לשלם. המודעות האלה על גזילת רכוש, הופיעו יום אחר יום. להביא בגדי חורף, שמיכות כלי נחושת וכלי אוכל. על איסוף הרכוש מבתי היהודים היו ממונים היודן-פוליצ, לפי הנחיות של היודן-ראט. וכל זאת נעשה, כדי להשביע את רצונם של חיות הטרף הנאצים. אברהם שוועץ, ראש היודן-ראט היה מהלך לבד מבית לבית, תבע וניחם כאחת, באומרו: "יהודים, תנו להם את הרכוש והנפש קחו לכם" ואם זככה ונחיה, נרכוש לנו דברים אחרים. לאחר שהרכוש היהודי אזל. בא תורה של הנפש. זכורני את היום הנוראי שפקדה את העיירה בדרישת הגרמנים להעמוד לרשותם 160 גברים, צעירים ובריאים כדי לשלחם לעבודה בקייב. היהודים הבינו שמשמעותו של הדבר הוא 160 קורבנות. והיודן-ראט ראה את עצמו בצרה גדולה. במה אפשר עוד לנחם את הבריות ובאיזה דרך ייבחרו את האנשים !!! אך זמן רב לשקול לא נשאר להם, כי חזקה עליהם פקודות השלטונות למהר ולהחיש מעשיהם. וכך נערבה הרשימה והאנשים נשלחו ברגל לרובנה עיר המחוז 40 ק"מ ממז'יריץ', בחודש נובמבר 1941 ביום חורפי שלגי ומשם הוסעו בקרונות משא כבהמות לקייב. משלוח ראשון זה העיק כאבן כבדה על לבו ומצפונו של אברהם שוועץ ולא נתן לו מנוח. מה גם שאמהות ונשים של המגורשים היו יום יום בוכות לפניו על בניהם ובעליהם. הוא נשבר כליל ולא יכול עוד לעמוד בכך, עד שבוקר אחד מצאוהו מת בחדרו-איבד עצמו לדעת ברעל. מכל המשלוח של 160 בני מז'יריץ' נותרו בחיים שניים בלבד. אחרי המלחמה עלו לישראל והם: ישע קוזיול וחיים שטרנשיס, אשר

ספר על הזוועות שעברו עליהם. אחרי מותו הטראגי של אברהם שוץ נבחר לתפקיד יושב ראש היוזן-ראט ישעיהו רובינשטיין. גם מנת חלקו לא שפרה מזו של קודמו. הקומנדנטים הגרמני והאוקראיני התחרו ביניהם בדרישותיהם ותביעותיהם מהיהודים, עד שלא היה אפשרות למלא אחריהן. אולם בזאת לא נתמלאה עדיין סאת הסבל והייסורים. ערב ערב היו מוציאים יהודים מבתיהם ומתעללים בהם, משך הלילה, וכשחזרו בבוקר לבתיהם, היו מוכים וחבולים בכל גופם. על כל ההתעללות הללו אסור היה לספר אסור היה לפנות לרופא. בין המוכים היה חיים דויד גלזר "מורנו הגדול" הוא שכב על ערש דווי ולא יכול היה לשוב לאיתנו מעוצמת המכות. מעשים אלה נעשו במרתף ביתה של רחל סמולה המיילדת, בעלה יעקב סמולה, הובא לבית העלמין היישן והוצע להורג, כבר בימים הראשונים מידי אוקראיני מאקאר מוראבסקי, שעד בוא הגרמנים היה מבאי ביתו ונחשב לחבר טוב של יעקב סמולה. על גורלה של רחל המיילדת (אקושרקה) אספר בהמשך עדותי על האקציות שהתחוללו במז'יריץ' כל שעה בחיינו נודעת לה משמעות מיוחדת, בטרם חולפת צרה אחת וכבר באה אחרת ופוערת מעיין של דמעות וסבל. היו אלה ימים של חורף בתחילת שנת 1942. ימי כפור ושלג, אווירה פצועה וזב דם, בעגמומית הביט הטבע בגורל היהודי המקולל. רצה הגורל שקומץ קטן יינצל ויישאר בחיים וחלקי ביניהם בין המספרים עדות ותיעוד מהתקופה הנוראית: מדי יום עם עלות השחר יצאתי לעבודה עם עוד 50 יהודים מבוגרים וצעירים כאחד לאסם תבואות איזורי של הצבא הגרמני בכפר נבירקוב. בגרמנית נקרא: "געטריידע פונקט" אספקה של כל מיני תבואות לצבא הגרמני.

באחד הימים ארבו שוטרים אוקראינים ליהודים החוזרים מהעבודה ופקדו על חמישה לצאת מהשורה, והובלו בדרך שלא שבו אלינו. בבוקר מצאו את גופותיהם מתחת לערימות השלג. רשימת הנרצחים נקבע ע'י הקומנדנט מפקד המשטרה האוקראיני אנדרי בילואושקה. כשהחלה האקציה השניה בסוכות 1942. נמלט משה גורלניק הנפח ליערות והצטרף לפרטיזנים. פעל רבות לנקום בשוטרים האוקראינים הבנדרובצים. וכך הגיע לביתו של אנדרי בילואושקה בכפר חריטשה והוציאו להורג. ידו הייתה גם באחד המתקפות הנועזות של הפרטיזנים שהרגו את המושל הגרמני הלדווירטשאפט במז'יריץ'. למרות הפחד הגדול, מה צפוי לנו המשכנו את את העבודה באסם התבואות: בפריקה וטעינה של שקי תבואה כבדים. היו שם 2 גרמנים, לרשותם עשרות שוטרים אוקראינים ופולנים ששמרו על המחנה. בעבר זה היה קסרקטין של צבא האדום. הגרמנים הפכו את מבני המחנה לאחסון תבואות. הייתי מצחצח לגרמנים את המגפיים ומאכיל את השפנים וחיות בית שהשתעשו בהם וכך היה לי כניסה לבית מגוריהם. כנו אותי פאול (נער צעיר). יחד אתי היו עוד שני יהודים. אחד עסק בעבודות אחזקה והשני מתורגמן ועוד שתי בחורות שעסקו בעבודות ניקיון ועזרה במטבח. בתקופת עבודתנו באסם התבואות הכרנו בשמם של הגרמנים בשם: ווייס מברלין והשני קובלר. יחסם היה אנושי אלינו. הם היו מאוכזבים ועייפים מהמלחמה הארוכה. התחילו את מלחמת הכיבוש בפולין, צרפת ורוסיה. לוווייס היו שלושה אחים חיילים שנהרגו במלחמות. הוא היה משמיע רמזים ואי שביעות רצון (מהפיהרר) המנהיג היטלר. באם הוא ימות, ייהרג, ייווצר מקום לחיים לכם וגם לנו. נוצר בנו הרגשה של אמון, שהם לא יסגירו אותנו, באם יהי צורך להסתתר בשטח המחנה שעבדנו בו. אנחנו חשנו שהסכנה אורבת לחיינו, גם לא היה מה להפסיד ואיפה לברוח. תקופת העבודה של היהודים במז'יריץ' נמשכה 11 חודשים, לפני שהחלו האקציות. עד שנגזרה הפקודה על השמדת היהודים. הנאצים כינו את המבצע: "יוזן ריין" "הפיתרון הסופי" ותוכנו: חיסול פיזי של כל היהודים וכל אדם שמוצאו מיהודים עד דור שלישי. וכך הוקמו כבשני השריפה והחנק במחנות מוות.

בעיירתי מז'יריץ' התרחשה האקציה הראשונה ב – 25 למאי 1942 דאז חג השבועות תש"ב. לפנות בוקר בשעה 4:00 ביום שישי, הוקפה העיירה מכל מבואותיה. 500 חיילי ס.ס. איינזגרופע פלוגות מוות עם מדי צבא שחורים, לעזר 400 ויותר רוצחים אוקראינים לאומנים, פרצו לבתי היהודים ובצעקות שאגה קראו: יהודים צאו למוות! (יוזן ראוס צום טויט).

מחצית של יהודי מז'יריץ' כ- 1500 יהודים נתפסו והובלו לבורות שנחפרו שלושה ימים קודם לכן בגיא ההריגה נבירקוב. על ידי 200 יהודים בני ובנות מז'יריץ' יקירינו זיכרונם לברכה! ביום שישי דאז בשעות המחרידות משעה 10:00 עד 12:00 בוצע ההרג ביריות, ונקברו בשלושה בורות. גברים, נשים וילדים. בעומדם על סף הכיליון שמעו את דברי השיטנה של קצין הס.ס. שהטיח מוסר בחוצפה איולת באומרו: כל פרח ושושן יניב ויפרח, כל ירק השדה יציף ויצמח, כי תור האביב הגיע בעת. ואותכם גמרנו וגורלכם נחרץ לעולם עד-אביבכם מת! ואז שאג בהביטו בשעון והמחוג על שעה 10:00 "פייער" אש! חיילי פלוגות המוות במדיהם השחורים

ירו, קטלו ברובים ובמכונות ירייה את הורינו, אחינו, אחיותינו, סבים וסבתות דודים ודודות, יהודי מז'יריץ' היקירים והנעימים. במשך שעות עד השעה 12:00 היה הטבח. ואז הנאצי הקצין מלאך המוות האכזר שאג "שלוס"! להפסיק את האש. כל מי שהובא למקום הרצח אחרי השעה 12:00, נתנו לו החיים במתנה (כך נאמר) ונשלחו לעיירה. 13 איש ואישה נצלו – 6 נשים ו 7 גברים את שמותיהם אני יודע. אחדים שרדו את השואה וזכו לחיות בישראל ונפטרו בשיבה טובה.

עדי ראייה, גויים מהכפרים הסמוכים ספרו לנו על הזוועות שהתחוללו ברגעים האחרונים בגיא ההריגה נבירקוב. לילדים הקטנים מרחו רעל מתחת לאף, כדי להקהות את חושיהם והושלכו לבור. כאשר הזמן התקרב לקיצו, נשאר עוד הילדים התאומים של אברהם ניסנהולץ שישובו ושיחקו לתומם על שמיכה כחולה פרושה על האדמה. ואז איש ס.ס. נאצי אכזרי הכריז: כל אשר ידבנו לבו להשליך את התינוקות לבור. יקבל את השמיכה בתור פרס. איכרה אחת מילאה בהתנדבות את השליחות השיטנית ובאה על שיכרה. לאחר 50 שנה מאוחר מדי בשנת 1992 קיימנו בפעם הראשונה מסע שורשים בעיירתנו מז'יריץ'. באחת הפגישות עם ראש המועצה המקומית, ספרה לנו שידעו מי האישה האוקראינית שעשתה את המעשה – היא כבר נפטרה. בעיירה הייתה מיילדת ידועה **רחל סמולה** (אקושרקה) ולה שתי בנות בשמן: **כרמלה ושולמית** אחת בת 10 והצעירה בת – 8, זוכר אותן, מאוד יפות. הגרמנים הבטיחו לרחל המיילדת להשאירה בחיים, בתנאי שתלמד את המקצוע מיילדת לבנות הגויים ושתמסור את בנותיה לאקציה. אך סרבה והושלכה יחד עם כולם לבור. לאחר שנים אדמת הקברים נסחפה, שקעה וכך התגלו גופות של רחל המיילדת עם שתי בנותיה חבוקות בזרועותיה. אצל הבת כרמלה נראה המסרק תקוע בשערותיה הבלונדיות. לאישה נוספת אסתר זילברשטיין רופאת שיניים ולה שני בנים בשמם: גדליהו ומוניק. לרופאה הבטיחו להשאיר בחיים בתנאי שתלמד את המקצוע לאוקראינית. את הבנים לקחו ממנה, האם סרבה להתנתק מילדיה והיא הומתה בירייה. כך הובאו והושלכו לבורות יולדות עם יונקיהם הרכים. את הבורות כיסו בשכבת עפר שנחפרו ולמעלה שפכו סיד שהוכן מראש. האדמה הורקדה ונסדקה מעל קברות האחים הגדולים במשך שלושה ימים תמימים, עד שאחרוני הקורבנות הקדושים נפחו את נשמותיהם הטהורות. מחצית מתושבי העיירה שהצליחו להסתתר בעליות הגג, במרתפים וחלק ביערות של האיזור, התקבצו בתוך הגטו שהצטוו לגור בצפיפות גדולה בשתי רחובות. שהוכרז עליהם תחום הגטו במז'יריץ'. לא העזנו לצאת מעבר שטחה, רק בלווי שוטרים אוקראינים לעבודה. בשנים הטובות ברחובות אלה, התרכזו החיים הרוחניים של היהודים. בתי הכנסת, בית המדרש, בית המרחץ, הרב והשוחטים, מוסדות חנוך: גן ילדים עברי, בית ספר תרבות, אור תורה (ישיבה) בית ספר ממלכתי פולני. תנועות נוער חלוציות: גורדוניה, החלוץ, השומר הצעיר, הביתה, פועלי ציון שמאל והבונד. קרן קיימת לישראל, קרן היסוד, גמילות חסד, כליזמרים, נגנים, שחקנים, סבלים, שואבי מים, בעלי מלאכה מכל המקצועות. רבים ויפים לאין ערוך הם זכרונתי מהעיירה. הכול פעל בהרמוניה נפלאה עד שנגזרה הרועה על חיינו ונכלאנו בגטו. אחרי האקציה הראשונה, התהלכנו בגטו בבחינת מתים חיים. בשארית כוחותנו שקשקנו את דרכנו הלוך וחזור לעבודה.

תוך הכרה מלאה, למה שצפוי לנו ושממנו אין מנוס ומפלט. ושוב המשכנו בעבודות שונות שהגרמנים הטילו עלינו. הגרמנים אמרו שהנותרים ישארו בחיים. שיעשענו בתקוה הקלושה שהגרמנים יעמדו בהבטחתם וישאירו אותנו בחיים, כי הם צריכים אותנו לעבודה.

בדרכנו לעבודה לאסם התבואות בכפר נבירקוב, עברנו ליד הקברים בגיא ההריגה, שדם קרוש עוד ניבט אלינו מתוך האדמה הספוגה. השתטחנו על הקברים, נשקנו את העפר ובכינו. גברים אמרו קדיש והמשכנו בדרכנו למחנה באסם תבואה לערבב את ערימות התבואה ואני המשכתי לצחצח את המגפיים לשני הגרמנים הטובים-**ווייס וקובלר** ולהאכיל את השפנים להנאתם. היו גם נסיונות ואירועים נועזים של משפחות בודדות וקבוצות קטנות של יהודים במז'יריץ', להסתתר במרתפים, בבורות שחפרו מתחת לבתים, אבל ברוב המקרים התגלו והומתו. לעולם לא אשכח את התפילות האחרונות של יום כפור בגטו. בסתר התקבצו מעט יהודים בבית בו התמקם היוזן-ראט. ניצבתי ליד אבי המנוח לשמוע את התפילות קורעות הלב והנפש שבקעו ועלו עד לב השמים, אך שערי הרחמים לא נפתחו. פתאום נפתחה הדלת ונעמד מולנו המושל הגרמני (לאנד ווירטשאפט) מלווה במזכירתו ופנה אלינו בדברים קצרים: (דומע יודן) יהודים טפשים! לשם מה התפילה והקריאה לאלוהיכם? ממילא יש החלטה סופית לירות בכלכם! מילים אלו עשו להם כנפיים ועברו בגטו מפה לפה ואוזן. בגטו השתררה פניקה, אימה ומנוסה היסטורית. אחדים נמלטו ליערות, להסתתר אצל גויים שהכירו ורבים סתם נסו מבלי לדעת לאן.

מאימת המוות נסתתרה בינתם של אנשים ובהלה שהשתררה אבדו נשים לבעלים. גויים אחדים אמרו לנו: תברחו לאן שאפשר, כי הגרמנים הקיפו את הגטו וחסמו את כל הדרכים המובילים למז'יריץ'. וכך החלו לתפוס את הבורחים ולהביאם לגיא ההריגה. ירו ביהודים והשליכו אותם לבור הפתוח, באדמת החימר של (הציגעלניע) מלבנה לשריפת לבנים בבירקוב.

היה זה ביום א' סוכות תש"ג 23 בספטמבר 1942. שבו בוצע הטבח השני האקציה הסופית, שבו נספו יהודי מז'יריץ' אחרונים כאלף נפש במספר, שנותרו מהאקציה הראשונה שהתחוללה בשבועות של שנת תש"ב 1942. בשתי האקציות האכזריות נרצחו ביירי הורי הצעירים בשנות הארבעים לחייהם, שתי אחיותי הבוגרות בשנות העשרים לחייהן ושני אחי התאומים בני-10. זכרונם לברכה לעד!

הקיץ הקץ על קהילת יהודי מז'יריץ' העתיקה והמיוחסת שמאות בשנים שימשה אבן חן, שהאירה באור יקרות בכתרה של ווהלין היהודית המעטירה והמפוארה!

לא אוכל לפסוח על מעשים הומניטאריים של בני אדם שמצפונם סלד ממעשי הטרף ההיטלריסטי. לאחר חמישים שנה מאוחר מדי בשנת 1992, התאפשר לנו פעם ראשונה לפקוד את קברי יקירנו שניספו בשואה. על אדמת הציגעלניע הארוה. הקמנו גלעד לזכרם וגיזרנו את מקום קבורתם.

באותה העת זימן לנו הגורל, לפגוש את מצילנו המועטים חסידי אומות העולם, על אשר בשנות השואה, במלחמת העולם השנייה שמו נפשם בכפם והצילו מעט מאוד יהודים ממז'יריץ'. יש לי הזכות והחובה לספר מי הציל אותי ובזכותם שרדתי את התופת הנאצית.

שני הגרמנים הטובים ווייס וקובלר - אודותם כבר ספרתי ואישה אחת אוקראינית (סובוטניצה) מאמינה בשבת. באבושקה קראתי לה ושמה: בארבארה ריבאצ'וק, שקיבלה "מיד ושם" את התואר: "חסידת אומות העולם". אודותם ועליהם ארחיב קצת את הדיבור. בגלל קוצר הזמן, אדלג על תקופה של 4 חודשים שעברו עלינו בגטו אחרי האקציה הראשונה מחודש מאי עד סוף ספטמבר 1942. ימים אחדים לפני האקציה השנייה. הגרמני ווייס רמז למשה שרייבר (הנגר של המחנה) שמוטב לו להישאר במחסני התבואה ולמעט לבוא למז'יריץ'. השמועה הגיע אלינו שעבדנו במגורים של הגרמנים והם: משה ומיכלה שרייבר, איציק גלזה, דינה קלורפיין ואנוכי. התחלנו לאגור קצת מצרכי אוכל לשעות חירום ולהסתירם על עליית הגג (על הבוידעם) מעל קומה שניה, בו התגוררו הגרמנים. כשנודע לנו על כוחות גדולים של אנשי גסטפו הגיעו למז'יריץ', לא חזרנו לעיירה. חמשה אנשים טפסנו בסולם חבלים מאולתר לעליית הגג (הבוידעם). במשך תשעה שבועות עד בוא החורף, הסתתרנו מתחת לאפם של אנשי ס.ס. ממפקדת הגסטפו שפקדו דחופות את האסם תבואה בבירקוב.

מבד לאשנב קטן, משני צדי הבוידעם ראינו את התנועה במחנה. שמענו את היריות מהציגעלניע הארוה, מרחק קטן מאתנו. מדי יום נתפסו יהודים שהסתתרו והובאו לבור הפתוח בגיא ההריגה.

ידענו מתי הפועלים האוקראינים גומרים את העבודה ועוזבים את המחנה. במקומם באו שוטרים אוקראינים ופולנים לשמירה. מדי כמה ימים, אני ומשה יצאנו לבילות לחפש מזון. בסתר התקרבו לבתים בכפר נבירקוב שהכרנו את תושביה ובקשנו קצת אוכל. כל מה שאספנו הבאנו על הבוידעם. באחד הפעמים ירדתי עם יצחק גלזר להביא לחם ממשפחה פולנית שהוא הכיר. בצאתנו דרך חלון מהבניין לכוון פירצה שהיה בגדר, נתפשנו בידי שוטר אוקראיני שהביא אותנו בפני הגרמנים. ספור היה בפינו שאנו באים מהכפר הסמוך ליפקה ועברנו ליד גדר המחנה. בעומדינו רועדים מפחד, הוקפנו בטבעת של שוטרים עם רוביהם שלופים אלינו. מבטם של הגרמנים שהכירו אותנו חדר למוחנו המחשבה, מה יעשו איתנו? אם יסגירו אותנו לגסטפו, זה יבולע להם. ראינו שווייס מושך הצידה שוטר פולני. הכרתי אותו, הוא היה מפקד המשטרה במקום. ווייס רמז לו שייקח אותנו למבנה מורחק בקצה הקסרקטין ליד הגדר. הוא ציווה עלינו להיכנס פנימה דרך דלת ברזל, קשורה בשרשרת עם מנעול. הבחנתי שהמנעול פתוח, ואז חלף בי המחשבה לברוח. משכתי אחרי את יצחק גלזר ופרצנו את הדלת בהורדת השרשרת והמנעול הפתוח. התחלנו בריצה לכיוון הגדר ולשדות שבסביבה. שמענו יריות מכל הכיוונים שהחטיאו אותנו. בסתר הגענו לבית של הפולני שנתן לנו שלושה ככרות לחם עם קצת תפוחי עץ. בלית בררה הצלחנו לחזור למחבוא על הבוידעם. למחרת נאלצנו לעזוב את המקום בעזרת הגרמני ווייס, דרך פתח חלון צדדי של הבנין. בחוץ השתוללה סופת שלג, זה היה בתחילת חודש דצמבר 1942, רצנו

בכיוון הפירצה של הגדר, כנראה במחנה הרגישו תנועה חשודה, כי שמענו צרור יריות. התפזרנו לכל עבר. יצחק גלזר ודינה קלורפיין הסתתרו בערימות קש סמוך למחנה. אנוכי ואחרי משה ומיכלה שרייבר הצלחנו דרך השדות להגיע לביתה של האישה האוקראינית. זאת אבאבושקה ברברה ריבצ'וק שהכרתי אותה. הייתה מביאה ביצים וקוטל חזיר לגרמנים. ווייס היה אומר לי, פאול, תן לה חיטה ודגן. הייתי בא לביתה וקבלתי ממנה תפוחי אדמה מבושלים. בתחוננו הסכימה שנחפור בור ברפת של הפרות. עם הבאבושקה גרו בתה אוקסנה ובלתה ווירה ולה ילדה קטנה בת-3 מריה סורוצ'ינסקי. בעלה של ווירה הבן של הבאבושקה גויס לצבא בתחילת המלחמה ונהרג. מדי בוקר וערב, במשך ששה חודשים ויותר הבור ברפת הפרות שמש מיסתור לשלושתנו. לקראת האביב כשהיה כבר צורך להוציא את הזבל מהרפת והמצוקה החריפה של הבאבושקה. נאלצנו לעזוב את הבור ולחפש מיסתור ביערות הסמוכים. חצי שנה ויותר לא נשמנו את האוויר ולא ראינו את אור היום. לאחר שנים רבות דאגתי ששלושת הנשים המצילות היקרות יוכתרו בתואר: "חסידי אומות העולם" מידי יד ושם בירושלים. גם ביערות מצב היהודים היה בסכנה, כל אחד התנכל לנו ונהיינו לטרף לגורמים עוינים. באותה העת התחוללו קרבות עזים בחזית האוקראינית. הצבא האדום הביס את הפולש הנאצי ושחרר את פלך ווהלין, בתוכה עיירתנו מז'יריץ' והסביבה. זה היה בתחילת ינואר 1944. לאחר השחרור, יצאתי מהיער, מהמחבוא והגעתי לעיירה החרבה, בה גלי אבנים נערמו על בתנו ורחובותנו. בדרך המובילה לעיירה פקדתי את קברי האחים הקדושים, בגיא ההריגה נבירקוב היה מכוסה כולו בשלג. הספקתי עוד לראות את המצילות שלי. בעיצומה של מלחמת עולם השניה, לאחר שובי לעיירה גוייסתי לצבא האדום. באחד הקרבות הקשים במבואות העיר "ריגה" בחזית הבאלטית ה-2 נפצעתי קשה בירך רגלי הימנית. איתרה מזלי שהחלמתי ושוקמתי בבי'ח צבאי בעיר וולוגדה זה קרה ב- 14 לספטמבר 1944. לאחר שוך הקרבות, בתום מלחמת עולם השניה ב- 9 למאי 1945 סיימתי את שרותי בצבא האדום. לא יכולתי לחיות עוד בקרב האוקראינים הטמאים ולשבת על האדמה הרוויה דם טהור של יקירנו. שמתי את פני דרך מדינות וגבולות אירופה וחתרתי לחופי הארץ. בפולין המשוחחרת בעיר לודז' התחברתי לקבוצה של צעירים ניצולי מחנות ריכוז ויצאתי אתם בחודש יולי 1945 בנתיב הבריחה, במדינות אירופה. באיטליה בעיר אוסטייה עי רומה, חיילי הבריגדה העברית העלו אותנו על משאיות לנמל קטן ליד גינואה "לה-ספציה". אלא הגורל לא העיר לנו פנים נתפסנו ע"י המודיעין הבריטי ששלטו בישראל המנדטורית בתקופת הספר הלבן.

לאחר שביתת רעב שנמשכה 75 שעות של 1014 איש ואישה שארית הפליטה מאירופה, הפלגנו לישראל לנמל חיפה בשתי אוניות מעפילים והם: "דב הוז" ו"אליהו גולומב". בחודש מאי 1946 לאחר שנה של מאבקים בילתי פוסקים הגענו ארצה. נקלטתי עם חברי בקבוץ עין-השופט וחלק בקבוץ דליה ורמת השופט השוכנים בהרי אפרים. עם הזמן יסדנו קבוץ עצמאי להיום "רמות מנשה". במרוצת השנים ניצולי השואה ואני בתוכם בחרנו בחיים, להקים משפחות בישראל.

ב- מאי 1948 קמה מדינת ישראל, שערי הארץ נפתחו לשרידים ממחנות ההשמדה, לניצולי הגטאות, לזרם הפליטים מרחבי ברית המועצות, ממחנה ההסגר בקפריסין. **כאשר השחרור הגיעה בצורה לא צפויה. קמו כולם מהעפר מהמעמקים "כמו עוף החול" כמו הפניקס האגדתי הנזכרת במיתולוגיות העתיקות והתעוררו לחיים חדשים.** והיה בזה סמליות היסטורית, שבישראל העצמאית בשנותיה הראשונות הקמנו את משפחתנו, בנינו את בתינו ונולדו ילדינו.

בשנת 1948 הכרתי את אישתי ציפורה ניצולת שואה שהגיעה לישראל ממחנות ההסגר בקפריסין, לאחר שספינת המעפילים "שאר-יישוב" בה שטה נגררה בכוח מנמל חיפה לקפריסין. עם שחרורה התחברה אלי בחדרה ובהמשך בקריות ובחיפה. יחד בנינו את הקן המשפחתי. עם שני ילדינו בן ובת. ארבעה נכדינו ותשעה נינים לנו.

זאת גאוות משפחתנו. ארבעה דורות בישראל. היא מתנת חיינו. אני נושא זאת בגאווה, עמוק בליבי לעד!

במהלך 77 שנות חיי בישראל. מתוכם - 40 שנה עסוק בעשייה ויצירה במסגרת עבודתי בחברת סולל - בונה בחיפה רבתי ומחוז הצפון. עם הזמן מלאתי תפקידי ניהול בבניית פרויקטים גדולים, ביניהם: ממגרות דגון בחיפה בי'ח פסיכיאטריה בטירת הכרמל, תחנת הכוח 2 בחיפה ובמקביל הקדשתי מזמני לפעילות צבורית ענפה כמזכיר ועד פועלי הביניין בחיפה רבתי ומחוז הצפון. מאז פרישתי לגמלאות בשנת 1987. אני מתמסר

כולי למלוי חובתי הקדושה להנציח את השואה. בהיותי יו"ר ארגון יוצאי קהילת מז'יריץ' בישראל ובתפוצות. אנו מקיימים כל שנה אזכרה בהיכל יהדות ווהלין בגבעתיים, לזכרם של קורבנות השואה.

מדי כמה שנים, משלחת יוצאי מז'יריץ' לדורותיה נוסעים למסע שורשים להתייחד בקדושה עם זכר קורבנות השואה. ברשותי חומר תיעודי ודברי עדות על השמדת יהודי מז'יריץ' גדול שכתבתי בספרים, אשר הוצאתי לאור ותורגם לאנגלית ואוקראינית. מרבית החומר הענקתי ליד ושם בירושלים ולארכיוני השואה בארצות הברית.

נפל בחלקי להיות עם אחרוני דור השעבוד ועם ראשוני דור הגאולה. זכיתי בגאווה להשתלב בתחייתה ותקומתה של מדינת ישראל. לשלומה, שלוותה ובטחונה כולנו מאוחדים. וזה במקצת תיעוד ועדות של קורות חיי "לחיות בצל השואה".

כולי הערכה והוקרה, לכם, מכובדי - על השתתפותכם בערב יום הזכרון לשואה וגבורה. תודה על ההתענינות והקשבה!

יוצאי מז'יריץ' לדורותיה במסע שורשים נפגשו עם בני משפחות חסידי אומות העולם בנוכחות ראש המועצה המקומית של מז'יריץ' צולם באתר ההנצחה גיא ההריגה נבירקוב בחודש אוגוסט 2016